

УДК376.091(4+477)

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2026.1.11>

Володимир ЗЮБІН

Кандидат економічних наук, докторант кафедри публічної служби й управління навчальними закладами, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», ziubin01@gmail.com
ORCID: 0009-0002-8314-1011

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Метою статті є комплексний аналіз європейського та світового досвіду впровадження інклюзивної освіти й визначення перспектив його адаптації в Україні з урахуванням національного нормативного, організаційного та кадрового контексту.

Дослідження ґрунтується на аналізі міжнародних правових актів, зокрема Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, стратегічних документів Європейського Союзу, матеріалів Європейського агентства з особливих освітніх потреб та рецензованих наукових публікацій. Використано методи порівняльного аналізу, узагальнення освітніх моделей, систематизації практик інклюзивного навчання, а також інтерпретації емпіричних результатів сучасних досліджень.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному порівняльному аналізі європейських моделей інклюзивної освіти та обґрунтуванні можливостей їх системної адаптації до умов української освітньої системи. У статті систематизовано ключові моделі організації інклюзивного навчання в країнах ЄС (повна інтеграція, трирівнева модель підтримки, комбінована модель, впровадження Universal Design for Learning) у взаємозв'язку з нормативно-правовими, організаційними та фінансовими механізмами їх реалізації. Узагальнено чинники ефективності інклюзивної політики як цільної міжсекторальної системи та обґрунтовано доцільність інтеграції принципів універсального дизайну навчання в українську освітню практику. Розширено наукове розуміння взаємозв'язку між інклюзивною політикою загальної та вищої освіти як безперервного процесу формування інклюзивного освітнього простору.

Європейський досвід демонструє системність і міжсекторальну узгодженість інклюзивної політики, що забезпечує соціалізацію та академічні результати учнів. Для підвищення ефективності української моделі необхідні інтеграція принципів універсального дизайну навчання, розвиток міждисциплінарної підготовки педагогів, стабільне фінансування та послідовна імплементація інклюзивної стратегії на всіх рівнях освіти. Європейські практики можуть бути ефективно впроваджені в Україні за умови врахування специфіки національної освітньої системи.

Ключові слова: інклюзивна освіта, європейський досвід, універсальний дизайн навчання, освітня політика, інклюзивно-ресурсні центри, підготовка педагогів, соціальна інтеграція, освітні реформи.

Volodymyr ZIUBIN. INCLUSIVE EDUCATION: EUROPEAN EXPERIENCE AND PROSPECTS FOR ITS IMPLEMENTATION IN UKRAINE

The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of European and global experience in the implementation of inclusive education and to determine the prospects for its adaptation in Ukraine, taking into account the national regulatory, organizational, and human resource context.

The study is based on the analysis of international legal instruments, in particular the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, strategic documents of the European Union, materials of the European Agency for Special Needs and Inclusive Education, and peer-reviewed scientific publications. The research employs methods of comparative analysis, generalization of educational models, systematization of inclusive education practices, as well as interpretation of empirical findings from contemporary studies.

The scientific novelty of the study lies in a comprehensive comparative analysis of European models of inclusive education and the substantiation of possibilities for their systematic adaptation to the Ukrainian educational system. The article systematizes key models of organizing inclusive education in EU countries (full integration, the three-tier support model, the combined model, and the implementation of Universal Design for Learning) in connection with their regulatory, organizational, and financial mechanisms. The factors ensuring the effectiveness of inclusive policy are generalized as an integrated cross-sectoral system, and the expediency of integrating the principles of Universal Design for Learning into Ukrainian educational practice is substantiated. The study further expands the scholarly understanding of the interconnection between inclusive policies in general and higher education as a continuous process of building an inclusive educational environment.

European experience demonstrates the systemic and cross-sectoral coherence of inclusive policy, which ensures students' socialization and academic achievement. To enhance the effectiveness of the Ukrainian model, it is necessary to integrate the principles of Universal Design for Learning, develop interdisciplinary teacher training, ensure stable funding, and consistently implement an inclusive strategy at all levels of education. European practices can be effectively implemented in Ukraine provided that the specific features of the national education system are taken into account.

Key words: inclusive education, European experience, Universal Design for Learning, educational policy, inclusive resource centers, teacher training, social integration, educational reforms.

Постановка проблеми. Інклюзивна освіта протягом останніх десятиліть стала невід'ємною складовою глобальної освітньої політики. Вона ґрунтується на принципах рівності, прав людини та соціальної справед-

ливості, прагнучи забезпечити дітям із особливими освітніми потребами рівний доступ до навчання та інтеграцію в суспільство. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006) закріпила право на інклюзивну освіту

як базовий стандарт, що має бути реалізований у всіх країнах-учасниках [5].

Світовий досвід демонструє, що інклюзія – не лише юридичне зобов'язання, а й педагогічна інновація, яка дозволяє формувати толерантне та інтегроване суспільство. Європейські країни пройшли тривалий шлях: від науково-теоретичної концептуалізації до створення законодавчих, інституційних та організаційних механізмів для практичної реалізації інклюзії [7; 8].

В Україні інклюзивна освіта активно розвивається після ратифікації Конвенції ООН [5] та прийняття Закону «Про освіту» (2017) [Про освіту]. Створюються інклюзивно-ресурсні центри, впроваджуються інклюзивні класи та посада асистента вчителя. Водночас реалізація стикається з проблемами нерівномірності впровадження, браком ресурсів та недостатньою підготовкою педагогів [9; 10]. Водночас досвід різних країн демонструє різноманіття підходів до організації інклюзивного навчання, що потребує системного аналізу та узагальнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інклюзивної освіти впродовж останніх років активно розробляється у міжнародному та національному науковому дискурсі. Теоретико-правові засади інклюзії ґрунтуються на положеннях Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [5], яка визначає інклюзивну освіту як обов'язковий стандарт державної політики. У дослідженнях Європейського агентства з особливих освітніх потреб та інклюзивної освіти [6; 10; 14] акцентовано на системності інклюзивних реформ, необхідності поєднання законодавчого забезпечення, ресурсної підтримки та інституційної координації. Аналітичні матеріали Європейської комісії [7; 15] підкреслюють значення стратегічного планування, моніторингу та стабільного фінансування як ключових чинників успішності інклюзивної політики.

Суттєвий внесок у розвиток теоретико-методичних засад інклюзивної педагогіки здійснили зарубіжні науковці. Зокрема, L. Florian і K. Black-Hawkins [9] обґрунтовують концепцію інклюзивної педагогіки як такої, що орієнтована не на «приспосовування» окремих учнів, а на трансформацію освітнього середовища в цілому. У сучасних дослідженнях значна увага приділяється впровадженню концепції Universal Design for Learning (UDL) як інструменту забезпечення доступності та гнучкості навчального процесу [8]. Систематичний огляд європейських практик доводить, що UDL сприяє підви-

щенню академічних результатів і соціальної інтеграції учнів із різними освітніми потребами.

Окремий напрям досліджень стосується аналізу ефективності інклюзивної політики в контексті окремих нозологій. Зокрема, van Kessel та ін. [17] на основі порівняльного аналізу політик країн ЄС доводять, що комплексність стратегії, наявність підтримувальних структур та міжвідомча координація позитивно впливають на рівень соціальної інтеграції осіб з розладами спектра аутизму. Отримані результати інтерпретуються ширше – як підтвердження ефективності системного підходу до інклюзивної освіти загалом.

У вітчизняному науковому просторі проблематика інклюзії активно досліджується у працях З. Удич [4], Н. Козіброди [11], О. Мартинчук, Т. Скрипник, Ю. Найди [12] та інших учених. Автори аналізують нормативно-правове забезпечення, практику функціонування інклюзивно-ресурсних центрів, питання диференційованого навчання та підготовки педагогів. Дослідження Molchanova і Kovtoniuk [13], а також Sydoriv [16] розширюють проблематику інклюзії на сферу вищої освіти, підкреслюючи необхідність формування інституційної культури підтримки та системної управлінської політики університетів.

Водночас аналіз наукових публікацій [8–13; 16; 17] свідчить, що більшість досліджень зосереджені або на окремих національних моделях, або на специфічних аспектах (педагогічні технології, підготовка кадрів, управління, підтримка окремих категорій здобувачів освіти). Недостатньо розробленим залишається комплексний порівняльний аналіз європейських моделей інклюзивної освіти з урахуванням їх нормативного, організаційного та фінансового забезпечення у взаємозв'язку з українською практикою.

Крім того, потребує подальшого наукового осмислення проблема адаптації європейських підходів (зокрема UDL та трирівневої моделі підтримки) до умов української освітньої системи з урахуванням її ресурсних, кадрових і регіональних особливостей. Невирішеним залишається також питання системного поєднання інклюзивної політики загальної та вищої освіти в єдину цілісну модель.

Отже, незважаючи на значну кількість досліджень, актуальним залишається завдання узагальнення європейського досвіду інклюзивної освіти та визначення науково обґрунтованих напрямів його імплементації в Україні. Саме вирішенню зазначених аспектів і присвячена дана стаття.

Метою дослідження є комплексний аналіз європейського досвіду впровадження інклюзивної освіти та визначення перспектив її ефективного імплементації в Україні.

Завдання дослідження: проаналізувати нормативно-правові засади інклюзивної освіти в Європейському Союзі; охарактеризувати сучасні моделі організації інклюзивного навчання в окремих країнах Європи; визначити основні чинники успішності інклюзивної політики; окреслити перспективи імплементації європейського досвіду.

Методологія та методи. Дослідження ґрунтується на аналізі рецензованих наукових публікацій, офіційних документів Європейського Союзу, матеріалів Європейської комісії та міжнародних організацій. Використано такі методи: аналіз міжнародних та європейських моделей інклюзивної освіти; дослідження організаційних та нормативних аспектів в Україні; аналіз успішних практик та проблемних зон; формування рекомендацій щодо адаптації європейських моделей до національного контексту. Джерельну базу становлять наукові статті у виданнях *Education Sciences*, *Social Work in Public Health*, *Educational Research Journal* та ін., аналітичні звіти ЄС та матеріали Європейського агентства з особливих освітніх потреб [6; 7; 10; 14].

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному порівняльному аналізі європейських моделей інклюзивної освіти та обґрунтуванні напрямів їх адаптації до умов української освітньої системи з урахуванням нормативного, організаційного й кадрового контексту. В межах даного дослідження:

- систематизовано ключові моделі організації інклюзивної освіти в країнах ЄС (повна інтеграція, трирівнева модель підтримки, комбінована модель, впровадження UDL) у взаємозв'язку з механізмами нормативного регулювання та ресурсного забезпечення;

- узагальнено чинники ефективності інклюзивної політики (законодавча визначеність, стабільне фінансування, підготовка педагогів, мультидисциплінарна підтримка, участь батьків і громад) як цілісну систему взаємопов'язаних елементів;

- обґрунтовано доцільність інтеграції принципів *Universal Design for Learning (UDL)* у національну освітню політику як інструменту переходу від фрагментарної практики інклюзії до системної трансформації освітнього середовища;

- розширено наукове розуміння взаємозв'язку між інклюзивною політикою загальної та вищої освіти, що дозволяє роз-

глядати інклюзію як безперервний процес у межах єдиного освітнього простору;

- визначено перспективні напрями імплементації європейського досвіду в Україні, з урахуванням національних ресурсних, кадрових і регіональних особливостей.

Отримані результати поглиблюють теоретичні засади інклюзивної освіти та формують науково обґрунтовані орієнтири для модернізації освітньої політики України відповідно до європейських стандартів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивна освіта протягом останніх десятиліть утвердилася як стійкий і незворотний глобальний напрям трансформації освітніх систем. У процесі її впровадження європейські держави здійснили комплексну науково-теоретичну концептуалізацію змісту та принципів інклюзії, а також сформували відповідні законодавчі, інституційні, організаційні й фінансові механізми, спрямовані на розбудову ефективного системи та практики інклюзивного навчання.

Європейські країни інтегрували інклюзивну освіту в загальну освітню політику, поєднуючи законодавчі гарантії, педагогічну підготовку, адаптивне навчальне середовище та комплексну підтримку учнів [6; 7].

Правовою основою інклюзивної освіти в Європі є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю [5], яка закріплює право на освіту без дискримінації. Стаття 24 Конвенції зобов'язує держави забезпечити інклюзивну систему освіти на всіх рівнях.

Особливої уваги заслуговує концепція *Universal Design for Learning (UDL)*, що дозволяє адаптувати навчальні матеріали, методи викладання та оцінювання для всіх учнів, незалежно від їхніх фізичних, когнітивних чи емоційних особливостей [8]. Впровадження UDL забезпечує:

- доступність навчального процесу;
- інтеграцію дітей з різними освітніми потребами;

- розвиток соціальних навичок та академічної успішності [8; 14].

На рівні ЄС принципи інклюзії відображені в стратегічних документах Європейської комісії та програмі *European Education Area* [7]. Важливу роль відіграє також діяльність Європейського агентства з особливих освітніх потреб та інклюзивної освіти, яке здійснює моніторинг та науково-аналітичний супровід освітніх реформ [6].

У публікації «Ключові принципи сприяння якості інклюзивної освіти» було визначено наступні головний принцип:

- «освіта та навчання в галузі інклюзивної освіти для всіх вчителів;
- організаційна культура та етос, що сприяють інклюзії;
- структури підтримки, організовані таким чином, щоб підтримувати інклюзію;
- гнучкі системи ресурсів, що сприяють інклюзії;
- політика, що сприяє інклюзії;
- законодавство, що сприяє інклюзії» [10, р. 11].

Аналіз практик дозволяє виділити три основні моделі:

1. Повна інтеграція (Італія, Португалія). Італія ще у 1970-х роках ліквідувала спеціальні школи та впровадила систему повної інтеграції учнів з особливими освітніми потребами в загальноосвітні класи [14].

2. Поступова інтеграція з підтримкою ресурсних центрів (Фінляндія, Швеція). Фінська система освіти застосовує трирівневу модель підтримки: загальну, інтенсивну та спеціальну допомогу [8].

3. Комбінована модель (Німеччина, Австрія). Поєднання інклюзивних класів із функціонуванням спеціальних закладів освіти [8].

4. Універсальний дизайн навчання (UDL). Систематичний огляд європейських досліджень свідчить про поширення концепції універсального дизайну навчання (UDL), яка передбачає адаптацію освітнього середовища до різноманітних потреб учнів [8]. UDL сприяє гнучкому плануванню навчального процесу, використанню різних способів представлення інформації та оцінювання результатів.

5. Підготовка педагогів. Дослідження вказують на вирішальну роль професійної підготовки вчителів для забезпечення ефективної інклюзії [9]. Європейські університети активно впроваджують модулі з інклюзивної педагогіки та спеціальної освіти у програми підготовки майбутніх учителів.

Інклюзивна освіта в Європі функціонує як комплексна політика, що поєднує нормативні, організаційні та педагогічні механізми.

Згідно з аналітичними звітами Європейської комісії, ефективність інклюзії залежить від системного підходу, який включає: чітке законодавче регулювання; стабільне фінансування; мультидисциплінарну підтримку; алування батьків і громад [7; 15].

Емпіричні дослідження підтверджують, що інклюзивне навчання позитивно впливає на соціалізацію учнів та академічні результати за умов належної підтримки [9; 15; 17].

Дослідження політик щодо аутизму в країнах ЄС демонструє, що держави з комплексними інклюзивними стратегіями мають вищий рівень соціальної інтеграції учнів з розладами спектра аутизму [17]. Хоча аналіз цього дослідження спочатку був зосереджений на аутизмі, вчені інтерпретують результати в більш ширшому контексті, що виходить за рамки аутизму. Змішані масові класи, підтримка педагогічного персоналу й служби підтримки для дітей з особливими потребами, індивідуалізовані результати навчання, участь батьків, політика інклюзивної освіти – були визнані науковцями як важливі чинники послідовного розвитку інклюзивного виховання [17].

Аналіз освітніх практик Німеччини та Італії, здійснений Козібродою Л. [11] засвідчує, що їхні системи освіти орієнтовані на створення умов для засвоєння учнями з особливими освітніми потребами знань, умінь і навичок відповідно до вікових вимог навчальних програм. При цьому враховується індивідуальний рівень порушень розвитку конкретної дитини та необхідність комплексної підтримки, зокрема реабілітаційних заходів, спрямованих на збереження й зміцнення здоров'я, розширення адаптаційних можливостей і, за можливості, корекцію наявних дисфункцій. Освітній процес також передбачає забезпечення соціальної адаптації дитини в інклюзивному середовищі, формування компетентностей, що сприяють її успішній соціалізації та повноцінній інтеграції в суспільство.

Приклади Німеччини та Італії демонструють, що освіта спрямована на освоєння знань відповідно до навчальних програм для учнів з особливими потребами, враховуючи рівень розладів, реабілітацію, адаптаційні можливості та соціальну інтеграцію. У Швеції та Фінляндії додатково застосовуються програми психологічної підтримки, що забезпечують емоційну стабільність учнів [14].

В Україні інклюзивна освіта реалізується відповідно до положень Закону України «Про освіту» (2017) та Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020), які гарантують право осіб з особливими освітніми потребами на навчання у закладах загальної середньої освіти за місцем проживання [2; 3]. Організаційною основою системи підтримки стали інклюзивно-ресурсні центри, діяльність яких регламентується постановами Кабінету Міністрів України та методичними рекомендаціями Міністерства освіти і науки України [1].

Практична реалізація інклюзії передбачає створення інклюзивних класів у закладах загальної середньої освіти, запровадження посади асистента вчителя, розроблення індивідуальної програми розвитку та забезпечення психолого-педагогічного супроводу дитини [3; 1]. Як зазначає З. Удич, інклюзивна освіта в Україні поступово переходить від декларативного рівня до системного впровадження, однак процес залишається нерівномірним у різних регіонах [4].

Серед основних проблем науковці виділяють недостатнє матеріально-технічне забезпечення закладів освіти, дефіцит підготовлених кадрів, обмежені можливості підвищення кваліфікації педагогів та фрагментарне впровадження диференційованого навчання [4; 12]. Дослідження О. Мартинчук, Т. Скрипник та Ю. Найді підтверджують, що ефективність інклюзивного навчання значною мірою залежить від рівня сформованості професійних компетентностей учителя та його здатності застосовувати технології диференційованого навчання в інклюзивному середовищі [12].

У сфері вищої освіти питання інклюзії також набуває актуальності. С. Sydoriv підкреслює, що формування інклюзивної культури в університетах потребує цілісної стратегії підготовки викладачів і розвитку інституційної політики підтримки студентів з особливими освітніми потребами [16]. Подібні висновки містяться у дослідженні Е. Molchanova та К. Kovtoniuk, які доводять, що успішність інклюзивних практик у закладах вищої освіти визначається системністю управлінських рішень і ресурсною підтримкою та цілеспрямованою організаційною політикою університетів [13].

За аналізом публікацій останніх років [11–13; 16], серед основних проблем можна виділити: нерівномірний розвиток інклюзивних класів; обмежене фінансування та матеріально-технічне забезпечення; недостатня підготовка педагогів; фрагментарне впровадження диференційованого навчання.

Отримані результати узгоджуються з висновками міжнародних досліджень щодо переваг інклюзивної освіти. Водночас існують виклики: недостатнє фінансування; нестача спеціалістів; психологічна неготовність

окремих педагогів; потреба в модернізації освітнього середовища [7; 8; 15].

Європейський досвід свідчить, що інклюзія є тривалим процесом, який потребує поступових реформ та широкого суспільного консенсусу.

Порівняльний аналіз свідчить:

- ЄС характеризується високою системністю, інтегрованою політикою та стабільним фінансуванням інклюзії;
- Україна розвиває інклюзію, але стикалася з організаційними, ресурсними та кадровими обмеженнями [9–12].

Перспективи розвитку української системи включають: запровадження UDL у навчальні програми; розвиток міждисциплінарної підготовки педагогів; створення цілісного інклюзивного простору у школах та університетах; вдосконалення нормативної бази та стабільне фінансування. Проте адаптація європейських моделей забезпечить соціалізацію учнів, підвищить академічну успішність та сприятиме інтеграції дітей з особливими потребами в суспільство.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Інклюзивна освіта в країнах ЄС базується на міжнародно-правових зобов'язаннях та принципах прав людини. Успішність її реалізації визначається комплексністю політики та міжсекторальною взаємодією. Концепція універсального дизайну навчання є одним із найбільш ефективних інструментів забезпечення доступності освіти.

Світовий і європейський досвід демонструє системність і ефективність інклюзивної освіти, що забезпечує соціалізацію та академічні досягнення учнів. Українська система активно розвивається, але потребує комплексного удосконалення нормативної, організаційної та кадрової бази. Адаптація світових та європейських практик до національного контексту підвищить ефективність інклюзивної освіти в Україні, яка на сьогоднішній час має такі основні проблеми як нерівномірний розвиток інклюзивних класів; обмежене фінансування та матеріально-технічне забезпечення; недостатня підготовка педагогів; фрагментарне впровадження диференційованого навчання. Європейський досвід може бути адаптований в інших країнах за умови врахування національних особливостей освітньої системи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова Кабінету Міністрів України № 545 від 12.07.2017 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
4. Удич З. І. Інклюзивна освіта – перспективний напрям розвитку науково-педагогічних шкіл в Україні. *Педагогічні науки*. 2018. № 95(4). С. 213–219. DOI: [https://doi.org/10.35433/pedagogy.4\(95\).2018.213-219](https://doi.org/10.35433/pedagogy.4(95).2018.213-219)
5. Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol. United Nations. 2006. P. 37. URL: <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>
6. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Inclusive Education in Europe. 2020. URL: <https://www.european-agency.org>
7. European Commission. European Education Area. 2022. URL: <https://education.ec.europa.eu>
8. Ewe L., Galvin T. Universal Design for Learning across Formal School Structures in Europe: A Systematic Review. *Education Sciences*. 2023. 13(9), 867. <https://doi.org/10.3390/educsci13090867>
9. Florian L., Black-Hawkins K. Exploring inclusive pedagogy. *British Educational Research Journal*. 2011. 37(5), 813–828. DOI: <https://doi.org/10.1080/01411926.2010.501096>
10. Key Principles for Promoting Quality in Inclusive Education – Recommendations for Practice. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. 2011. URL: https://www.european-agency.org/sites/default/files/key-principles-for-promoting-quality-in-inclusive-education-recommendations-for-practice_Key-Principles-2011-EN.pdf
11. Kozibroda N. European experience of socialization of schoolchildren with special educational needs: historical context. *Молодь і ринок* № 6–7 (185–186), 2020. С. 67–72. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.225740>
12. Martynchuk O., Skrypnyk T., Naida Y. Differentiated teaching in inclusive educational environment. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2020. № 6(39). С. 4–9. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2020.216548>
13. Molchanova E., Kovtoniuk K. Advancing Inclusive Education in Ukrainian Higher Education. *Pedagogy and Education Management Review*. 2021. № 1. P. 35–41. DOI: <https://doi.org/10.36690/2733-2039-2025-1-35-41>
14. Monitoring and Evaluation Systems in Inclusive Education Policy: Focus on existing monitoring and evaluation systems and practices in five European countries. (A. Lecheval and K. Todorova, eds.). European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2025. Odense, Denmark. P.79. URL: <https://www.european-agency.org/resources/publications/mesiep-report>
15. Promoting diversity and inclusion in schools in Europe :Comparative Reports. European Commission. 2023. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/promoting-diversity-and-inclusion-schools-europe>
16. Sydoriv S. Training Educators to Foster Inclusion and Resilience: Lessons from Ukraine. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2023. Vol. 10(1). P. 167–186. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.10.1.167-186>
17. van Kessel R., Hrzic R., Cassidy S., Brayne C., Baron-Cohen S., Czabanowska K., Roman-Urrestarazu A. Inclusive education in the European Union: A fuzzy-set qualitative comparative analysis of education policy for autism. *Social Work in Public Health*, 2021. 36(2), 286–299. <https://doi.org/10.1080/19371918.2021.1877590>

Дата першого надходження статті до видання: 04.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026